

- Coperta I: Palatul Potala din Lhasa. Treptele impunătoare, ce taie muntele în diagonală, asemenei unor brâuri dolomitice, conduc spre încăperile de onoare ale „Vaticanului budist“.
- Coperta IV: *Buddha Încoronat* (Jówo Rimpoché). Se crede că prințesa chineză Wen Ch'eng i-a adus în dar soțului său, regele Songtsen-gampo, această imagine imponantă a lui Buddha, venerată și astăzi în templul Jockhang din Lhasa. Profesorul G. Tucci consideră că e o operă mai recentă. O examinare amănunțită e dificil însă de realizat din cauza minunatelor podoabe din aur și pietre prețioase cu care este acoperită și mai ales din pricina operației anuale de curățire și aurire a chipului.

Titlul original: Fosco Maraini, *Segreto Tibet*, nuova edizione, Corbaccio, Milano, 1998.

© 1998 Casa Editrice Corbaccio s.r.l., Milano.

© Pentru fotografiile în culori: 1981, Jugoslovenska Revija, Belgrad.

Editura SAECULUM I. O.
ISBN 978-973-642-420-5

© Toate drepturile pentru versiunea românească sunt rezervate
Editurii SAECULUM I. O.

FOSCO MARAINI

TIBETUL SECRET

Traducere de

MICHAELA ȘCHIOPU

Editura SAECULUM I. O.
București, 2019

Respomahayaneio(v). Este că „vehiculul“ din budismul tantric, care a fost perfecționat, în special în Bengal, în timpul secolelor V-X, transmis mai pe urmă în Tibet.

YAB-YUM

„Tată-mamă“; împerecherea mistică a două divinități, sau a unui Buddha cu energia sa (*shakti*) (v). Manifestare caracteristică a fanteziei pe care o demonstrează budismul tantric, în crearea de simboluri îndrăznețe și scandalioase, dar cu semnificații profunde și de mare eficacitate.

YAMA, Tib. *Shinje* / gShin-rje

Zeu al morții, regele infernului. Este reprezentat în aspect înfiorător, albastru-negru, având un cap de iac sălbatic; călărește un taur feroce pe punctul de a viola o nefericită, aflată sub el; în dreapta ține un sceptru-schelet, în stânga un laț pentru prinderea prăzilor (omenești); are un colier din capete tăiate, și o coroană din cranii; este împodobit cu diferite giuvaeruri și șerpi; membrul este în erecție furibundă. Adeseori apare însotit de soția-soră Yami, ciufulită, cuprinsă de un orgasm nestăpânit; ea ține într-o mână craniul-cupă plin de sânge. Yama mai apare într-o formă îmbâlnită, ca divinitate care susține „Roata Vieții“.

YAMANTAKA, Tib. *Dorje-chiche* / rDo-rje-'jigs 'byed

„Cel care îl învinge pe Yama“, adică învingătorul zeului morții. Divinitate protectoare, în special ai *Gelug-pa*. *Dorje-chiche* mai este considerat ca un aspect al lui *Vajrabhairava*.

YUMBU-LAGANG / Yum-bu-lha-khang

Cea mai veche construcție din Tibet, datând din perioada regatului (600-850). Templu și castel totodată, se înălță în valea din Yarlung. A fost distrus cu fanatism de gărzile roșii, reconstruit astăzi.

YAMDROK-TSO / Yar-'brog-mtsho

Lacul Yamdrok („al Păsunilor de Sus“); un complex de o extraordinară frumusețe cu fiorduri de apă dulce care se strecoară printre munții arizi la sud de Tsang-po, pe drumul dintre Lhasa și Gyantse. Pe țărmurile sale de la apus se ridică resturile mănăstirii Samding. (v).

Cuprins

Scrisoarea de introducere a lui Bernard Berenson	5
Prefață	7
Atunci și acum (1937/48 și 1998)	11
I. DE LA MARECHIARO LA YOGA	15
Portul Napoli, cărțile arate	15
Pe mare. Wildo provoacă totul	16
Tot pe mare. „Cât arată măsurătoarea apei?“	17
Alexandria în Egipt; grecul gnostic a rămas la prostitutele negroide	18
Cairo; granit, sarcofage, milenii, usturoi	21
Marea Roșie: „urăsc, de exemplu, știința!“	22
Massaua, Gibuti: „Numai cu italienii era mâncătorie mare!“	24
Aden; miracole, Mexic, nomazi, punere în ghips	25
La porțile Indiei: pentru a ieși din „maya“	27
Relectură 1998	28
II. INDO-GOTIC ȘI JUNGLE INVIZIBILE	29
Bombay, cunoașterea lumii cu nasul	29
Tot Bombay: cum să ne înțelegem?	31
Elephanta: o față, întregul	33
Iar Elephanta: lumea ca o catedrală, lumea ca uter	34
În tren, între Bombay și Calcutta; trenuri virile și trenuri eunuce	38
Calcutta: „Perhaps want boy, for massage?“	39
Siliguri, la poalele Himalayei	45
Relectură 1998	45
III. DE LA FERIGĂ LA GHETĂR	48
Sikkim, de la ferigă la ghețar	48
Gangtok; prânz la Maharatdah	54
Changu, Verlaine și oameni-vânt	59
Relectură 1998	61
IV. NATU-LA, INTRAREA ÎN TIBET	64
Ro-lang, cadavre în picioare	64
Popasul din Chubitanga; implicare și explicație	67
Mănăstirea Kar-gyu, simbolismul „chortene-lor“	70
Relectură 1998	73
V. MARELE UNT ȘI EXOTICUL INVERSAT	76
Mănăstirea Kar-gyu: ce a văzut lama Ton-gye?	76
Relectură 1998	88

VI. OASPETIAI UNUI SAT TIBETAN	90
Două moduri de a călători	90
Funcționarul Lobsang; mândrie și prejudecată	91
Bodhisattva cel viu	97
Vizita la Bodhisattva cel viu	98
Primarul Mingyur: de ce nu exportați corali?	99
După amiază la torrent	103
Lama Kargyu-pa; dansul degetelor	103
Croitorul Tob-chen; căile inițiaților	104
Sus la schit; liniștea mesei dintr-un craniu	107
Doamna Yishe; vrăjitorii ai mecanicii și sfintii ai farmaciei	108
Mânăstirea Pak-jan; cele șase lucruri bune și fetița cu buză de iepure	111
Relectură 1998	116
VII. METAFIZICĂ ȘI POLITICĂ ÎN ASIA DE SUS	120
Mânăstirea Dung-Kar: „Cine este zeul tău protector?“	120
Ling-ma-tang: cine ne va spune viața intimă a secretului?	122
Mânăstirea Dung-kar; împerecheri monstruoase îl protejează pe Doctorul care meditează	125
Succesiune prin reincarnare	133
Chumbi: ne vor azvârli în pușcărie?	143
Yatung: un senior feudal pe pod	145
Note despre guvernul Tibetului	148
VIII. PRINTUL ȘI-A DĂRUIT OCHII CERŞETORULUI	153
Yatung; Čhermeză	153
Yatung; legenda lui Trimikunden	155
IX. MISTERIOȘII BON-PO	161
Pemogang; cultul originar	161
X. VIZIUNILE MORTILOR	169
Lama Ngawang: „sunteți de fapt oameni civilizați, ca noi...“	169
Viziunile morților	172
Măștile	176
Ispășirea	178
Amintirea libelulei	179
Zborurile printre nori și salturi în mărunteie	182
Yatung; ultima zi, darul lui lama Ngawang	183
XI. BETIA DESCOPERIRILOR	184
Phari; vântul nu ține seama de rugăciuni	184
Tuna, Dochen, unele din cele mai frumoase locuri din lume	186
Mânăstirea Kyangphu, Mara îl ispiteză pe Buddha pentru ultima oară.	188
Mânăstirea Kyangphu: „Stiați că ne bucurăm de un privilegiu extraordinar?“	193
Mânăstirea Kyangphu; căutând trufelete științei	196
Mânăstirea Kyangphu: universul are structura secretă a unui cristal	199
Samada; cartofi și mandala	203
Samada; un lama necunoscut apare în fotografii	213

Mânăstirea Dregun; încăperea spaimelor	214
Mânăstirea Iwang; la originile artei tibetane	219
Relectură 1998	227
XII. GYANTSE „VÂRFUL REGAL“	229
În depărtare scăpesc acoperișuri de aur	229
Turnir filosofic între Tucci și Khampo	230
Carnea ca păcat	234
Ororile protectoare	236
Fiul stâncii	237
Un mare templu, comori nenumărate	240
Kum-Bum, cele o sută de mii de imagini	247
Singurătatea e otravă sau flacără	250
Milarepa, vrăjitor, pustnic și poet	253
Oribile obiecte ale Căpitanului de Fortăreață	259
„Cântul de noapte al unul păstor prieag în Asia“	263
Relectură 1998	263
XIII. LHASA, „PÂMÂNTUL ZEILOR“	269
XIV. ÎNTOARCEREA ÎN OCCIDENT TRAVERSÂND HIMALAYA	272
Valea Tang-kar. Dezaprobaarea „Credinței Nobile“	272
În cortul nomazilor: frumoasa arcașă	273
Pasul Tang-kar (4900 m.); minunătii ale naturii și literatură secolului al XIX-lea	277
Lachung, vrăjitoarele lui Jampel	280
Gangtok; întâmpinat de Scarlatti	280
Don Tashi; antichități și revoluții	282
Prințesa citește poezile pustnicului	285
„De ce să-mi semnez lucrarea?“	290
De la dragoste și poliantrie, la dansurile preotilor lama	293
Circubeul lunar	297
Omul-vânt mecanic. În jos rămâne Asia	298
XV. NOTE DESPRE BUDISMUL TIBETAN	299
Aventura metafizică a prințului Gautama	299
XVI. NOTE DESPRE ISTORIA TIBETULUI	321
De la regii care coboară din cer, la comisarii care urcă din Câmpie	321
Regatul (aprofimativ 600-850)	322
Criză și renaștere (850-1200)	329
Abații Sakya (1200-1350)	331
Prelați și Stăpânitori (secolele XIV-XVII)	333
Ascensiunea adeptilor Gelug-pa (1400-1720)	334
Dalai Lama și prezența manciuriană (1720-1912)	339
Independența (1912-1951)	345
Tibetul în stăpânirea Chinei (1951 până azi)	351
Anii optzeci și nouăzeci ai sfârșitului de secol	364
În concluzie: despre problema tibetană	372
GLOSAR	378

Respo Ocupația chineză, începută în octombrie 1950 și păcetluită câteva luni după aceea prin ratificarea tratatului din 24 mai 1951, parea a se menține în limitele unui program de reforme, de care era nevoie fără îndoială, dar care trebuiau puse în practică cu atenție, ținând cont de împrejurările deosebite, și în mod treptat. Timp de câțiva ani promisiunile nu au fost cu totul înșelate. Mai pe urmă dificila și himerica armonie s-a năruit, tibetanii s-au revoltat, Dalai Lama a fugit în India (1959), și asupra Tibetului s-au abătut vremuri nemiloase și pline de oroare. Deceniul 1966–1976 a fost în mod special cel mai brutal, mai desperat și mai săngeros, când peste Acoperișul Lumii, ca de altfel peste China însăși, a bântuit, intitulată cu o ironie batjocoroitoare, așa numita „revoluție culturală“. În realitate era o „revoluție barbară“, o alunecare sălbatică de-a-nadaratelea în trecutul cel mai feroce și distrugător al ființei umane; vandalisme, violențe nebunești, abuzuri de toate genurile, cruzimi cumplite constituiau rodul zilnic al unui fanatism orb și absurd.

Foarte impresionant e faptul că al XIII-lea Dalai Lama, Thubten Gyatso (1880–1933), într-un mesaj scris de mâna lui cu puțin timp înainte de a muri, a întrevăzut aceste posibile viitoare nefericiri pentru țara lui. „Cei care se află aici în slujba statului, călugări sau laici, vor vedea un Tibet ocupat de străini; proprietățile lor vor fi confiscate și ei vor fi obligați să-l slujească pe dușman, sau vor fi constrânși să rătăcească ca niște cerșetori. Cu toții vor suferi nenorociri de nedescris și vor trăi într-o frică continuă. Zilele și noaptele se vor scurge cu încetul în tot felul de suferințe“.

Azi, sub noul regim inaugurat de Deng Xiaoping, situația pare ușor îmbunătățită, dar rănilor dureroase provocate unui popor neștiutor și nevinovat se vindecă cu greutate.

Note

- 1) G. Tucci, *Indo-Tibetica*, vol. IV, părțile 1, 2, 3; Reale Accademia d'Italia, Roma, 1941.

I. DE LA MARECHIARO LA YOGA

Portul Napoli, cărțile arate

Pe chei, în fața micului vapor, agitație de plecare.

De la Roma a sosit un autocar încărcat cu materialele expediției; lăzile, sacii, pachetele sunt îngrămădite acum peste tot: fiecare balot poartă o etichetă „Profesor Tucci's Expedition to Tibet“. Bagajul este ridicat la bord cu o macara; un asistent al profesorului controlează cu creionul, carnețelul și ochelarii; parcă ar studia verbele tocărice dintr-un vechi manuscris sau ar număra liniile unor ideograme chinezești mai puțin cunoscute.

Am ajuns în ultimul moment, împreună cu soția mea, în mașina lui Piero Mele. Mama lui Piero s-a despărțit de fiul ei la hotel: are dreptate; plecările cu trenul sunt mai ușor de suportat, cele cu vaporul pot deveni dureroase; e mai bine să-ți iei adio de la o persoană iubită înainte de interminabilă îndepărțare de la țarm. Așa am văzut-o ultima oară pe mama. Plecam (în anii 1938) de la Brindisi spre Japonia și ea a rămas în picioare pe chei. Ultimii curioși se îndepărtau, gărzile vamale se întorceau în birourile lor și ea rămânea acolo, o siluetă neagră, subțire, subțire; se întunecase aproape și ea tot acolo era. O mai vedeam. N-am mai văzut-o. Nu am mai văzut-o niciodată.

Între timp pasarella a fost retrasă. Toate bagajele se află la bord. Giuseppe Tucci, celebrul explorator italian, are în sfârșit câteva clipe de răgaz; se arată și își salută asistenții veniți de la Roma pentru a-i spune la revedere, băiatul lui flutură o batistă, câțiva prieteni napolitani au coborât în port cu această ocazie. Este un om mic de statură, spre cincizeci de ani, cu părul răsucit ciudat în bătaia vântului și favoriți; ar trebui să se îmbrace ca pe la 1880; de fapt nu îl preocupă cum arată. Sub braț poartă nelipsita carte. Peste doar cinci minute – pot să jur – își va găsi un colțisor pentru a se apuca de citit. Să citească? Cuvântul nu e potrivit! Ar trebui să găsim o

expresie apropiată de verbul „a ara“. Am observat asta de multe ori. Tucci „ara“ o carte. O umple cu notițe făcute cu creionul, subliniază pasaje întregi, rostește cu glas tare începuturi de frază, se enervează dacă autorul spune prostii, sau strigă „la naiba“ când se entuziasmează. După ce cartea e stoarsă bine, ca o brazdă care a rodit din plin, cade epuizată pe puncte.

Pe mare. Wildo provoacă totul

Wildo îmi sare în brațe; Wildo îmi linge mâinile.

Face parte – acest Wildo – din acele rase deosebite de câini, care cu cât individul în cauză e mai urât, cu atât mai mult trebuie să exclamă „ce frumusețe, ce frumusețe!“ Despre culoare mai bine să nu vorbim; un fel de maroniu spre violet murdar. Din blana bogată care i-a dăruit-o natura s-au mai salvat de mașina de tuns doar un moț pe cap, un pământuf în vârful cozii și niște smocuri în josul lăbuțelor. Privirea lui e într-un fel duioasă: parcă ar spune tot timpul: „De ce m-au pocit în felul acesta?“. Înțelegi imediat că Wildo e prostuț. Și un câine prost este de neierat, atunci când nu e frumos. Stăpânii lui Wildo sunt doi americani, soț și soție, bogăți și liniștiți. Au încărcat la bord o mașină lungă cât un vapor. Stau în cabinile căpitanului. Afisează un aer exotic de lume bună. Se duc în India.

În barul vaporului lumea se agită fără încetare, cum se întâmplă imediat după plecare; când va suna clopoțelul și vizitatorii vor coborî, atunci se va lăsa liniștea. E ciudat totuși cum pot fi observate lucrurile cele mai ascunse atunci când în jur este mișcare. Tibetana de exemplu. Cu puțin timp în urmă am descoperit o expresie foarte frumoasă și profundă, *kun-shi*, care înseamnă „cel care provoacă totul“, „cel care dă naștere la tot“. Dar acesta nu este, cum s-ar putea crede, Dumnezeu ci sufletul, mintea, începutul conștiinței. Noi occidentalii ne-am imaginat întotdeauna sufletul ca pe un fel de oglindă a lumii exterioare; tibetanii (urmașii Indiei) au fost în schimb de secole niște idealisti împătimiți. Indiscutabil, eul creează lumea! Fără oglinzi, fără false iluzii despre lumea „exterioară“.

În timp ce beau un whisky în tovărașia lui Piero, iată-l din nou pe Wildo. Trebuie să fac următoarea declarație, referitor la Wildo: sunt de acord cu proiectarea din adâncurile eului meu a oricărui lucru, dar nu și a lui. Wildo este pentru mine ceva necreat, etern, și refuz să dau naștere – chiar de la subconștient la subconștient – unor asemenea pocitanii. Continuu să studiez tibetana. Călătorii se plimbă prin fața mea; copiii se hârjonesc făcând zgomot. În aer

TIBETUL SECRET

plutește o stare de nervozitate. Tibetana este o limbă simpatică, nu are singular, plural, genuri, articole și alte complicații gramaticale. Există însă titlurile distinctive; Teribilele Distincții. De exemplu „a muri“ referitor la o persoană comună se spune *shak-pa*, dar despre un lama important *ku-shing-la phep-pa*, și despre un Dalai Lama *ku-shing-la chip-gyu nang-wa*, ceea ce înseamnă „s-a înălțat plin de onoare cu trupul său în paradis“.

Pentru a treia oară apare Wildo. Numele pare a-i veni de la Deauville răsturnat; Deauville, Ville-deau, Wildo. Nu dragă, nu ne împrietenim, ești prea urât și prost. Sau tocmai fiindcă ești atât de nefericit ne vom împrieteni?

Am lăsat Napoli cu totul în urmă. Orele trec în alt ritm acum. Am văzut Capri; pe urmă s-a lăsat noaptea. Prima seară la bord are întotdeauna ceva special (cine nu s-a oprit o clipă să observe ultima licărire de lumină a serii pe valurile de culoarea oțelului?). *Partir un peu mourir* și aşa mai departe; nu ne-am început încă noua viață. Pe de altă parte, când e vorba de o „expediție“ este un prim moment, după atâta timp, în care fiecare își poate trage răsuflarea pentru a-și spune: „Bine, iată-ne plecați cu adevărat“.

Tot pe mare. „Cât arată măsurătoarea apei?“

În aceste zile am putut să-mi lămuresc unele lucruri. Am descoperit cine este cel mai important personaj de la bord, cel cu care în mod machiavelic ar trebui să te pui bine: e Wildo. Cei doi americani par a fi stăpânii vaporului și cuvântul lor este ascultat imediat; Wildo este stăpânul americanilor și cea mai mică dorință a lui este împlinită pe moment. Wildo doarme, vă rugăm liniște; Wildo trebuie să facă mișcare, bucurăți-vă domnilor; lui Wildo nu-i place peștele, să nu i se dea pește; Wildo e înfricoșat, nu vă mișcați; Wildo e grăbit, dată-vă la o parte; Wildo domnește peste noi toți. Glumește, priviți-l cât e de firesc! Aleargă ca un campion! Stă nemîscat, e absolut divin!

În timpul asta studiul tibetanei îmi dezvăluie lucruri noi și interesante. De exemplu „cât e ceasul“ se spune *chu-tsö katsö*, care înseamnă „cât arată măsurătoarea apei?“ Îmi amintește de timpurile în care orele erau măsurate cu o clepsidră. La *druk-tang-cheaka* – adică la șase și jumătate – sună primul gong; cobor să mă schimb, apoi mă întorc la bar pentru a lua obișnuitul cocktail cu Piero și americană.

Resped Jane, stăpâna lui Wildo, are o particularitate: părul complet alb și o față cu un aer tineresc. Carnația ei are prospețime și ochii sunt luminoși; surâsul ei este în același timp bland și malitios. E mai aproape de cincizeci de ani decât de patruzeci. Sau poate a depășit cei cincizeci de ani. Pielea de pe mâini este îmbătrânită; privirea și obrajii au rămas tineri. Conversația ei e spirituală, a umblat mult prin lume, îl admiră de Thornton Wilder, crede în metempsihoză, îi cunoaște pe croitorii cei mai vestiți ai Parisului și nu poate suferi *café-society* din New York.

Sotul ei este sclavul total al lui Wildo. Jane își tratează cătelușul comportându-se ca o persoană normală; întotdeauna cu afecțiune fără a cădea în dulcegării. Domnul Millicent în schimb se pierde în drăgălașenii față de Wildo. E de ajuns să pronunți numele cătelușului pentru a-l vedea cum devine o caramelă. Este un domn înalt cu aer levantin și degetele fine ca firele subțiri de sparanghel. Mă însel eu sau poartă o brătară de aur? Picioarele îi sunt deasemeni lungi, subțiri, albe, acoperite de un păr negru și rar, șoldurile sunt late, are dinți puși și se încarcă cu nenumărate aparate de fotografiat și de filmat, atârnate de gât.

Alexandria în Egipt; grecul gnostic a rămas la prostituatele negroide

La început nu au vrut să ne permită debarcarea (Pașaport italian? Nu coborâți – a spus un polițist egiptean pe cât de gras pe atât de nepoliticos). Pe urmă, datorită intervenției autorităților noastre, am reușit să punem piciorul pe pământ¹.

Alexandria este unul din acele orașe care se pot lăuda că au o „fațadă”; ea dă spre mare și e alcătuită din minunata faleză Regina Nazleh. Arheologii spun că Alexandria clasică – în secolele în care ea era considerată unul din principalele orașe ale lumii – a avut întotdeauna un aspect marcat elenic; și astăzi noua Alexandria, renăscută în partea aceasta de o sută de ani, are un aspect cu totul european: străzi largi, cu multe vehicule, străjuite de clădiri moderne; magazine frumoase, piețe de mari dimensiuni. Portarii negri înalți de la Cecil Hotel, în cămăși albe și fes roșu, stau acolo cu un aer care îl face pe călător să exclame „hic sunt leones!”.

Dar *leones* se află departe. Unicul element exotc este fesul, pe care îl vezi pe capul tuturor bărbaților aproape; uneori le vine bine

și le conferă celor care îl poartă un aer de superioritate. Cel mai potrivit pentru fes este levantinul adevarat de vîrstă medie, elegant, cam ciudat după privire, dar plin de bunăvoiță dacă îi observi buzele și obrajii. Le stă bine fesul și tinerilor cu siluete subțiri, în ochii căror strălucesc pasiuni periculoase de fanatici sau în sfârșit bătrânilor înțelepți cu barba albă și ochelari cu bare de aur. Estetica fesului este subtilă, plină de subînțelesuri și nuanțe. Domnul Millicent și-a cumpărat imediat un fes; cu aspectul său de levantin, îi vine foarte bine.

Aseară am cinat la Pastroudis, un restaurant faimos unde se duc toți cei care se respectă. Printre ei se aflau o mulțime de blonde nordice, sigure pe ele ca niște semne de exclamare, și de bătrânei pașa burtoși. Mai erau provinciali, pur și simplu grași, și familii bune ai căror membri devorau cu aviditate niște delicatese lipicioase. Jane fremăta toată: „uitați-vă la pălăria aleia din colț“. Sau: „ați văzut frumoasa și monstrul?“. Prânzul a fost delicios; *tournedos* de neegalat.

Frumoasa și monstrul se aflau lângă noi. Era un cuplu de noi îmbogătiți. Treabă recentă, am spune. El, îmbrăcat în albastru închis, avea în picioare niște pantofi de un galben tipător; ea afișa un model în verde pal evident lucrat pentru o persoană normală și nu pentru formele ei monumentale care păreau că vor să se reverse din toate părțile ca niște balonașe. Pe buze rujul era pus cu chilogramul iar la mâini și la gât purta valuri de perle. Trebuie că totul s-a petrecut atât de neașteptat încât cei doi nu-și reveniseră încă din emoție; stăteau liniștiți și nemîșcați, într-un fel de teroare a fericirii.

După cină m-am dus cu Jane și Piero să explorăm Alexandria. Nu știu cum, ni se alătură un grec, care vorbea prost și cu o repeziciune însăși întătoare în toate limbile. Era cultivat, dar murdar; era mozolit și își pigulea nasul în mod nerușinat. La venirea serii am trecut din localurile bune în cele mijlocii, din cele mijlocii în unele rău famate și apoi în cele de prost gust. Grecul îmi tot vorbea încet la ureche, cu repeziciune, de parcă ar fi încredințat o spovedanie pe patul morții, despre Alexandria clasică și biblioteca regilor Ptolemei; apoi cita versuri din Calimah și debita povești pline de talent și imagine. În sfârșit comanda băuturi de culoare verde.

Pe măsură ce coboram pe panta răului, trecând din străzi intunecoase pe ulițe strămte, în trepte, cu canale puturoase la mijloc, grecul devinea tot mai spiritual și se transfigura. Întâi îmi spunea: „ehei, la Alexandria se cunoștea distanța de la pământ la soare cu două mii de ani înainte...“ apoi a trecut la cerurile filosofiei gnostice.

Când am intrat într-un bordei împuștit, printre prostitute negroide oribile (în timp ce Jane exclama: „aș vrea să cunosc viața nesterilizată, lucruri vechi de milioane de ani...“) grecul, care părea că nu observă nimic, începu să vorbească cu entuziasm despre Abis.

Ce imaginea – spunea – ce îndrăzneală la acei părinți gnostici, Basilide, Valentinus! Să-l numești pe Dumnezeu, Cel care este Cretorul Totului, cheia de boltă a universului, să-l numești Abis! Aici în Alexandria până și nisipul este sfânt prin marile lucrări ale spiritului. *Madame, messieurs, eu mă proclam gnostic; doresc să fiu demn de acastă țărână glorioasă pe care o călcăm. Țărână de capodopere distruse, de papirusuri, de curtezane, de savanți și martiri, chiar de regine și de poeti...*

În timpul astăzi două dintre nefericite dansau (foarte prost) goale sau aproape, în acompaniamentul unui cântec monoton, trist și în sunetele unei tobe pe care o femeie îmbrăcată în negru o ținea pe genunchi. Singura persoană care părea că se excită era tocmai femeia–orchestră. Pieptul ei monumental dansa și sălta de sub îvelișurile de bumbac negru ale rochiei, iar ochii porcini, înfundăți în grăsimi, ca două ace de gămălie, străluceau de extazul obscen ce o cuprindea. Grecul continua să declame asemeni unui disc. Și totuși spunea lucruri atât de frumoase încât m-a făcut să mă duc la fereastră – pentru a privi stelele și a respira aerul nopții – o clipă.

— Abisul fecundează Tăcerea Veșnică, înțelegeți? Și totul începe de aici. Dumneavoastră, eu, tu, ei, bătrâna cu tamburul, chiar și nenorocita aia care se leagănă, suntem cu toții fiii Abisului și ai Tăcerii. Tatăl, Abisurile; mama, Tăcerile. Ne vom întoarce, ne vom întoarce...

Un negru sinistru a scos cuțitul fiindcă bacășul i s-a părut insuficient. Jane a țipat. Am fugit ca niște lași. Grecul gnostic a rămas la prostitutele negroide.

Astăzi mergem cu toții la Cairo, Jane, soțul ei, Piero, eu și Wildo. De unde a apărut mașina astă americană nou nouă? Nu este cea de la bord; aceea e de un albastru închis, astă e gri deschis. Oaspetii noștri sunt admirabil de misterioși. Nu credeam că există americani misterioși, deoarece misterul este semnul unei civilizații vechi; iată cum se deschid noi domenii pentru gândire și noi subiecte de meditație.

După obișnuitele periferii amărăte ne aflăm în plin deșert. Alexandria nu are terenuri agricole în jur. Se trece deodată de la casele locuite la deșert, de la aglomeratie la singurătate. În fața noastră se întind două sute și ceva de kilometri de drum asfaltat,

negră ca un fluviu de păcură, care taie nisipul galben prin lungi șosele, fără vegetație, cât vezi cu ochiul. Spre amurg ne oprim un moment și coborâm din mașină pentru a ne dezmorți și a face câteva fotografii. După zile întregi de vapor și în oraș iată un moment plăcut în natură. Nisipul portocaliu are lungi umbre albăstrui; cerul e de un verde transparent; soarele ca un foc roșu întârzie la orizont, fără nici un halo, fără nici cel mai mic vâl de pâclă.

Cairo, granit, sarcophage, milenii, usturoi

Suntem la Cairo. Înainte de a continua trebuie să adaug ceva. Aseară, după apus, când ne-am suiat iar în mașină și ne-am reluat drumul, șoferul musulman a deschis radioul deoarece vroia să audă unele rugăciuni transmise nu știu de unde. Am traversat astfel orașul în litania unei voci de bas uimitoare. Mile și mile de Coran: afară luna ca un corn subțire pe cer.

Dar să revenim. Astăzi Piramidele. Întotdeauna e ciudat să trăiești prima impresie directă a unui lucru pe care îl știi din copilărie, după reproduceri. De exemplu Fuji, care în vederi îți apare neted și cuminte, când am ajuns în Japonia mi s-a relevat a fi un munte pietros, aspru, plin de asperități. Piramidele sunt și ele mult diferite față de cum le credeam: printre altele, sunt colorate. Fotografia în alb negru și pozele din manualele de geografie pentru liceu ne obișnuesc cu niște piramide false, cenușii. Culoarea lor este însă de un maroniu, asemeni pământului ars, sau chiar de un roșu cărămiziu. De la distanță sunt impunătoare ca niște munți iar lumina joacă în nuanțe albăstrui pe vârfurile lor.

Nu sunt netede, ci vălurite; de aproape se poate spune chiar că au trepte (aceasta din cauză că fațada a fost distrusă de oameni și de timp). Din treaptă în treaptă, mă cățăr până în vârful celei mari (a lui Keops) fără nici o greutate.

Acolo sus mă aşez și privesc în jur, aşa cum ai admira priveliștea de pe un munte. Văd Nilul și în depărtare alte piramide; o geologie de piramide. Nu știu dacă gândul mă duce la vechii regi sau la forțele secrete ale naturii. Dar nu mă aflu pe un munte. Sunt pe o grămadă bine calculată de două milioane de blocuri a căte două tone și jumătate fiecare. Un munte te îndeamnă să gândești cu spaimă sau cu uimire la forțele din interiorul pământului care

Reușită să ridicat straturile de rocă spre cer; Piramida te face să te gândești cu stupoare mereu nouă la lenta și ferma decizie prin care acest lucru splendid a fost înălțat de oameni; sau la subtila schelărie matematică, astronomică, geometrică care înlănțuie prin niște linii invizibile, ca o secretă pânză de păianjen în legăturile lor tăcute și veșnice, această grămadă uriașă de materie; și chiar la suferințele ascunse, uitate, despre care ar putea vorbi fiecare din blocuri, dacă ar avea judecată, și și-ar putea aminti zilele în care brațe, piepturi, umeri de sclavi l-au transportat, l-au ridicat și l-au fixat în locul pe care se află azi după atâtea secole.

Pe vârf m-a urmat un arab murdar râu și pisălog a cărui respirație miroase a usturoi (eu ghid Piramidă, domnul dat *bakhshish?*), nu reușesc să scap de el; trebuie să-l însoțesc în mod obligatoriu, la întoarcere, până în încăperea ce-i servea de mormânt Faraonului, în inima însăși a Piramidei. Ne târâm în patru labe prin galerii întunecoase până ajungem în sfârșit la cripta din centrul marii construcții. Tăcerea este înspăimântătoare. Granit, sarcofage, milenii, usturoi.

Marea Roșie: „urăsc, de exemplu, știința!“

La Port Said ne urcăm din nou pe vapor. După puțin ne aflăm în Canalul de Suez: o altă pecete impresionantă a omului. La dreapta și la stânga nisip fără sfârșit, în mijloc acest drum de apă albăstruie care despică pământul.

Așezată pe un sezlong, Jane îl piaptăna pe Wildo: din vorbă în vorbă ajungem să comparăm Suezul și Panama.

— Eu prefer Suezul — spune ea — este mai mare. Se vede efortul omului la orice pas. Săpătura e continuă, n-ai timp să respiri. Asia și Africa sunt sfâșiate între ele. Un canal? E o rană pe unde curge...

— Marea, săngele pământului, nu-i aşa? — Declam ostentativ fraza și râd.

— Chiar aşa. Un loc comun? Adeseori ascund mari adevăruri! Revii la locurile comune cu duioșie în partea a doua a vieții; dumneata ești poate prea Tânăr. Stai cuminte pentru Dumnezeu, Wildo... Wildo sare ca un mic dragon pentru a prinde cu dinții o muscă; dinții pocnesc ca o cutie de fildeș cu arc.

— Sunt de acord în privința locurilor comune — răspund — dar

prefer Panama. Canalul american e plin de curbe; traversezi prin adevărate păduri. Și toate lacurile acelea, cu insulele lor! În canalul Panama e o plăcere să privești în jur căci peisajul e mereu altul; aici după cinci minute, știm că va fi tot aşa pe parcursul a 160 de kilometri. Până mâine.

A doua zi intrăm în Marea Roșie, de un albastru demn de Mediterana. E încă răcoare; căldura va începe peste două zile, spre Massaua. În seara asta am stat îndelung pe punte discutând cu Giuseppe Tucci. „Îmi plac doar locurile ce ascund în ele un mister“ mi-a spus savantul, în timp ce un soare puternic și metalizat cobora spre orizont. Sinaiul se înălță în depărtare ca o apariție monstruos violetă; un violet halucinant, somptuos, sacru, ce îți sugera epifanii divine și chinuri infernale pe pământul acela al eremitiilor, al relicvelor, al chiparoșilor și al pietrelor. „Mă interesează tot ce este inexplicabil, obscur, complicat“ a continuat Tucci. Apoi a adăugat imediat, ca și cum s-ar fi temut să nu facă o concesie: „urăsc certitudinea, limpezimea, urăsc, de exemplu, știința!“ și a râs ca un faun.

Giuseppe Tucci adoră paradoxurile; îl fac fericit. Ele exprimă însă o nevoie a intelectului și nu a întregii sale personalități. Dacă Giuseppe Tucci ar fi urât știința nu ar fi cu adevărat Giuseppe Tucci, și nici volumele operelor sale importante nu ar mai rămâne ca dovada unei munci supraomenești de cercetări și studii. Probabil că nu-i place să fie crezut când vorbește; ceea ce îl încântă și îl atră este sunetul vocii sale, înlănțuirea propozițiilor logice în silogisme ciudate, posibilitatea de a duce o premiză până la ultimele sale consecințe.

Pentru a-l cunoaște cu adevărat pe Giuseppe Tucci trebuie să-l vezi într-o călătorie, ca acum. Cabina sa se transformă în bibliotecă, în birou, în capelă. Cine intră în fiecare dimineață să-i aranjeze cușeta trebuie să umble cu mare atenție pentru a nu deranja mormantul de hârtii și cărți; peste corecturile unui volum care va apărea în cuvând se va afla poate un tratat de logică în bengală, sau un studiu german despre poezia veche chineză; într-altă parte grămezi de hârtii dactilografiate vor sta amestecate cu vrăfuri de hârtie groasă și striată ale unei lucrări tibetane despre Yoga, iar deasupra tuturor vor trona volume din Valéry sau o traducere din Huizinga.

Giuseppe Tucci este un exemplu aproape unic la noi al nouluiumanism, aşa cum filosoful chinez Chuang-tsu, poetul tibetan Milarepa sau dramaturgul japonez Chikamatsu, departe de a fi simple ornamente exotice ale unei anume culturi, sunt glasuri vii

Reale sufletului, cum au fost prin milenii un Platon, un Lucretiu, un Plaut. În privința asta, Giuseppe Tucci se află înainte cu două sau trei generații față de Europa contemporană.

— Tu crezi în știință — încheie profesorul — îți faci iluzii, știința postulează un eu și un non-eu aflate în relații de neschimbăt între ele. Ce copilarie!

Saorele dispăruse în spatele turcelor de la Gebel Garib. Tucci și-a frecat mâinile și a continuat să golească de orice conținut non-eul.

Massaua, Gibuti: „Numai cu italienii era mâncătorie mare!”

La Massaua este o căldură infernală, obișnuită în aceste locuri; ne aflăm în zăpușeala umedă și apăsătoare de la tropice. Și aici avem greutăți pentru a coborî. După ce punem piciorul pe chei însă ne găsim într-un oraș complet italian; bere Peroni, oranjadă San Pellegrino, Fiat Cer-Mare-Pământ, Sare și Tutun; oamenii vorbesc cu accent sicilian, piemontez sau venetian.

Mulți italieni au ajuns la destinație cu același vapor și au debărcat cu o seară înainte; de la Massaua încolo rămânem puțini călători la bord; câțiva suedezi, elvețieni, americanii și noi. Vorbesc cu câțiva însă din partea locului. În cuvintele lor este o mare tristețe, e firesc, dar am impresia că mai e și convingerea că atâtă muncă nu se va irosi în van, că ceva tot va rămâne, trebuie să rămâne, și oricum se va merge înainte cu străduință, aşa cum se face și la noi în sate. Este emoționantă simpatia pe care locuitorii de aici o arată față de Italia.

De la Massaua ne îndreptăm spre Gibuti: un drum scurt și care nu prezintă vreun interes. La Gibuti, ziua e plină de evenimente importante. Am sosit spre prânz și am coborât la țarm. Când ne-am întors mai târziu la bord pentru a cina peste tot e o mare zarvă (în sferele înalte). Faptele le-am putea reconstitui după cum urmează. Spre ora trei după masă Wildo, ieșind singur din cabină, s-a dus să hoinărească pe puncte: cala era acoperită iar cătelușul, nu se știe cum, a căzut înăuntru rupându-și un picior. Când s-a întors domnul Millicent de la Gibuti și l-a găsit pe Wildo „ca și mort“, a leșinat de emoție. Timp de zece minute întreaga navă a fost cu totul răvășită; nu știau pe cine să îngrijească mai întâi, pe Wildo sau pe nefericitul său stăpân. Jane ba îi făcea vânt soțului, ba lăua cătelușul în brațe pentru a-l mânăgâia.

La sosirea noastră ce fusese mai rău trecuse. Domnul Millicent e binișor: „ce emoție! – exclamă – l-am văzut ca și mort înțelegeți, mort!“ Jane și-a regăsit calmul și felul natural de a fi. Wildo, complet bandajat, afișează un aer foarte mulțumit.

Spre seară coborî împreună cu Piero Mele din nou pe țarm. Ne apucăm să discutăm cu un somalez care vorbește îndelung despre timpul „când erau italienii“. „Pe atunci, da – ne spune – a trăi bine! Numai cu italienii era mâncătorie mare...“ Vrea să spună, săracul, că pe timpul italienilor apuca să mănânce, iar acum face foame. Sau poate dublul sens al exprimării sale era răutăcios, ca un tribut adus caracterului omenesc al colonizatorilor noștri?

Aden, miracole, Mexic, nomazi, punere în gips

Scurta traversare de la Gibuti în Africa, la Aden pe coasta Arabiei, a însemnat o mobilizare a întregii nave pentru Wildo: infirmiera pentru injecții, bucătărie cu mâncăruri speciale, lădiță cu gheată. Wildo, bandajat și foarte mulțumit, tronează pe un sezlong ca un maharadjah bătrân bolnav de gută. La ora mesei soții americani fac cu schimbul pentru a-l păzi pe dragul și micul lor invalid. Prima coboară Jane, mânâncă la repezeală, apoi dispare; după câteva minute sosește soțul cu o față preoccupată. Și noaptea se pare că îl veghează pe rând. Jane și-a pierdut și ea obișnuitul simț al umorului.

— În sănătatea lui Wildo! – urează Piero la cocktail înainte de prânz.

— Da, și pentru sfârșitul meu; încă puțin – comentează Jane – și ar fi nevoie de un miracol.

— Sau o infirmieră?

— Soțul meu nu ar admite asta niciodată. Wildo pe mâinile unei infirmiere? *Are you crazy?* Ați înnebunit?

Cuvântul miracol a provocat o discuție în spatele nostru; din când în când îmi ajung frânturi la ureche.

— Cunoaștem aşa de puțin despre toate, încât eu îmi permit să cred în miracol. În miracolul autentic: dispariția, contradicția, cum vrei, a legilor naturale...

— Nicidcum! Ar însemna o abdicare a intelectului. Miracolul este pentru noi ceea ce nu cunoaștem încă. Pentru primitivi multe